

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора педагогічних наук, професора, Лук'янової Лариси Борисівни
на дисертацію Долинної Анни Сергіївни
«Теорія і практика професійної підготовки фахівців психологічних
професій в університетах США», подану на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і зумовлена низкою об'єктивних чинників.

По-перше, актуальність дослідження зумовлена різким загостренням соціально-психологічних проблем в Україні, пов'язаних із тривалими кризовими явищами, насамперед воєнними подіями, що спричинили масштабну травматизацію населення. За даними міжнародних організацій, зокрема World Health Organization, близько 25–30% населення, яке перебуває в умовах війни, потребує психологічної підтримки різного рівня, а в Україні це становить мільйони осіб. Така ситуація істотно загострює проблему дефіциту кваліфікованих фахівців психологічного профілю та висуває підвищені вимоги до їхньої професійної готовності працювати в умовах масових криз, посттравматичних розладів і соціальної дезадаптації.

По-друге, в Україні спостерігається хронічний дефіцит фахівців психологічного профілю та недостатній рівень їхньої практичної підготовки, що особливо загострюється в умовах війни та зростання потреб населення у психологічній допомозі. Система вищої освіти України потребує суттєвого оновлення змісту професійної підготовки таких фахівців, зокрема в напрямі посилення її практичної спрямованості, компетентнісного підходу та орієнтації на реальні запити суспільства.

По-третє, особливої значущості набуває проблема інтеграції кращого зарубіжного досвіду у вітчизняну систему професійної освіти, оскільки в умовах глобалізації освітнього простору та посилення міжнародної конкуренції саме орієнтація на апробовані світові практики забезпечує підвищення якості підготовки фахівців, її відповідність міжнародним стандартам і вимогам ринку праці. Водночас відсутність системного підходу до адаптації такого досвіду в українських реаліях зумовлює потребу в його ґрунтовному науковому аналізі та осмисленні.

По-четверте, зростання ролі міждисциплінарних підходів, розвитку гнучких навичок і дотримання етичних принципів професійної діяльності зумовлює необхідність наукового осмислення сучасних моделей підготовки фахівців психологічних професій.

Отже, тема дисертації є соціально значущою та має вагомим теоретичним і практичним значенням для розвитку професійної освіти, а викладені аргументи

засвідчують актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження А.С. Долинної, присвяченого теоретичним і практичним засадам професійної підготовки фахівців психонормічного профілю в університетах США.

Дослідження виконувалось відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Соціально-психологічні аспекти забезпечення ментального здоров'я особистості в умовах ситуації невизначеності» (державний реєстраційний номер 0125U000429) та «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (реєстраційний номер 0120U100295), а також Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині – кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481).

Тема докторської дисертації затверджена вченою радою Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 9 від 09.02.2026 р.).

У результаті проведеного дослідження здобувачкою *отримано наукові результати*, які загалом характеризуються логічністю, системністю та практичною спрямованістю. Зокрема дослідницею здійснено узагальнення та систематизацію теоретико-методологічних засад професійної підготовки фахівців психонормічного профілю в університетах США, що створює належне підґрунтя для подальших досліджень у цьому напрямі; проведено аналіз сучасних концепцій професійної діяльності фахівців психонормічного профілю в американському освітньому просторі, який, попри окремі описові елементи, дозволяє окреслити ключові тенденції розвитку галузі; розкрито зміст і структуру професійної готовності майбутніх фахівців до використання зарубіжного досвіду, визначено її критерії та рівні сформованості; обґрунтовано організаційно-педагогічні умови професійної підготовки, які є теоретично значущими; розроблено педагогічну модель формування психонормічних компетентностей, що відповідає сучасним освітнім підходам і має практичний потенціал та окреслено напрями адаптації американського досвіду у вітчизняній системі вищої освіти, які є перспективними та актуальними, водночас їх практичне впровадження потребує подальшого науково-методичного супроводу.

Нові факти, одержані здобувачем. У дослідженні вперше здійснено цілісний системний аналіз підготовки фахівців психонормічного профілю в університетах США з урахуванням сучасних глобальних і національних викликів, зокрема поширення психологічної травматизації населення, зростання постстресових і посттравматичних станів, а також підвищення рівня соціальної вразливості різних груп населення.

У процесі аналізу було виокремлено структурні та змістові компоненти освітніх програм, що забезпечують формування ключових професійних компетентностей майбутніх фахівців, серед яких особливого значення набувають розвиток емоційного інтелекту, здатність до саморегуляції та стресостійкості, сформованість етичної відповідальності, а також навички ефективної міжособистісної взаємодії.

Обґрунтовано доцільність адаптації окремих елементів американської моделі професійної підготовки, зокрема супервізійної підтримки, впровадження міждисциплінарних освітніх модулів, а також практикоорієнтованого навчання, що передбачає тісну інтеграцію теоретичної підготовки з реальними професійними практиками, до умов українського освітнього простору.

Розроблено методичні підходи до оцінювання ефективності підготовки фахівців психологічного профілю з урахуванням міжнародних стандартів професійної діяльності та освіти, зокрема стандартів American Psychological Association та National Association of School Psychologists, що забезпечує узгодження результатів підготовки з глобальними вимогами до якості професійної діяльності.

Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження психологічних професій у контексті трансформацій вищої освіти та зростання суспільного запиту на фахівців допоміжних професій, здатних працювати в умовах криз і невизначеності та запропоновано психолого-педагогічні рекомендації щодо забезпечення ефективності впровадження американського досвіду у формуванні психологічних компетентностей майбутніх фахівців.

Було *удосконалено* теоретичні засади професійної підготовки фахівців психологічного профілю у вітчизняному психолого-педагогічному дискурсі як цілісної багатовимірної системи.

Дістали подальшого розвитку наукові уявлення про міждисциплінарну інтеграцію та етичну регуляцію у професійній підготовці фахівців психологічного профілю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні та методологічні підходи, а також висновки дисертації А. С. Долинної ґрунтуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. У вступі дисертації належним чином представлено ключові складники, необхідні для логічного обґрунтування наукового пошуку. Чітко визначені мета й завдання дослідження конкретизують напрям роботи, а об'єкт і предмет дослідження дають змогу зосередити увагу на її суттєвих аспектах. Методологічна та теоретична основа забезпечують наукову достовірність отриманих результатів, а використані методи дослідження сприяють їх системному аналізу. Обґрунтування наукової новизни, практичного значення й апробації результатів підтверджує актуальність і належний науковий рівень дисертації.

Аналіз тексту рецензованої дисертації, реферату та змісту публікацій дисертантки дає підстави для висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційне дослідження А. С. Долинної містить нові наукові положення, які раніше не були захищені, а сукупність обґрунтованих результатів дає змогу розв'язати актуальну наукову проблему.

Результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях упродовж 2020–2025 років. Зокрема, міжнародна апробація здійснювалася на конференціях і у збірниках наукових праць: «Modern Science–Moderní věda» (Прага, Чеська Республіка, 2021, 2022), «Modern science: innovations and prospects» (Стокгольм, Швеція, 2022), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern science: innovations and prospects» (Стокгольм, 2022), II Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення особистості: персонотипологічний контекст» (Мукачєво, 2024), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Психологічна наука і практика: сучасні виклики та допомога особистості у кризових умовах» (Київ, 2025).

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено на 5 всеукраїнських наукових заходах, зокрема на Всеукраїнській науково-практичній конференції (2020), VI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції (2023), VII та VIII Всеукраїнських наукових електронних конференціях з міжнародною участю (2024, 2025), X Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю (2025), а також на міжнародних науково-практичних конференціях і науковому семінарі у 2020–2025 роках, що засвідчує наукову новизну, практичну значущість і належний рівень впровадження отриманих результатів.

На особливу увагу заслуговує *практичне значення результатів дослідження, яке* полягає у можливості використання розроблених автором рекомендацій щодо адаптації ефективних освітніх моделей США до української системи підготовки фахівців психологічного профілю, з урахуванням потреб післявоєнної реабілітації та розвитку сфери психічного здоров'я. Практичну цінність мають виокремлені структурні елементи практикоорієнтованої підготовки, запропонований інструментарій оцінювання професійної готовності здобувачів, а також узагальнений досвід освітніх установ США, що може бути використаний у процесі модернізації вищої освіти України. Дослідницькі результати можуть бути безпосередньо використані в системі вищої освіти України, зокрема в межах освітньо-наукової програми «Психологія» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю С4 Психологія.

Презентований у дисертації досвід освітніх установ США доцільно використовувати у процесі модернізації української вищої освіти, передусім у галузях психології, педагогіки та соціальної роботи. Результати та висновки

дисертації рекомендовано використовувати в закладах вищої освіти під час оновлення освітньо-наукових програм за спеціальністю С4 Психологія, розроблення навчальних і методичних матеріалів, упровадження практикоорієнтованих форм підготовки, а також у системі внутрішнього забезпечення якості освіти та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура представленої дисертації науково виважена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст представленої дисертації відповідає меті й поставленим завданням, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (428 найменувань, із них – 287 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації складає 519 сторінок, з них – 432 сторінки основного тексту. Робота містить 42 таблиці та 15 рисунків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його зв'язок із науковими програмами, мету, завдання, об'єкт і предмет; окреслено концептуальні, методологічні та теоретичні засади, методи й джерельну базу дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення, апробацію, впровадження результатів, особистий внесок автора, а також структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ дисертації має концептуально-засадничий характер і виконує функцію не тільки теоретичного огляду, а є певною мапою дослідження, в межах якої авторка вибудовує багатовимірне бачення проблеми професійної підготовки фахівців психономічного профілю.

Варто відзначити, що розділ структурований за принципом поступового занурення, яке дослідниця здійснила від осмислення предметного поля до методологічного інструментарію з подальшою конкретизацією професійної діяльності фахівця досліджуваного профілю. Проте авторка не обмежується констатацією стану розробленості проблеми, а відтворює науковий дискурс-аналіз навколо підготовки фахівців психономічного профілю. Важливо, що аналіз охоплює як класичні підходи, так і сучасні концепції, що власне і дозволяє простежити еволюцію наукових уявлень. Дослідниця інтегрує системний, міждисциплінарний і порівняльний підходи, що дозволяє розглядати професійну підготовку як динамічну соціально-педагогічну систему.

Слід акцентувати, що професійна діяльність фахівців психономічного профілю представлена в дисертації як інтегративна діяльність, що поєднує когнітивні, емоційні, етичні та соціальні компоненти.

Водночас зазначимо, що в окремих фрагментах розділу простежується певна перевантаженість теоретичним матеріалом, що інколи ускладнює виділення власне авторської думки. Проте це радше свідчить про широту охоплення проблеми, ніж про концептуальні недоліки.

Другий розділ дисертації є логічним продовженням теоретичного блоку і певною мірою логізує концептуальне осмислення проблеми і її конструктивне

моделювання, віддзеркалюючи авторське бачення механізмів професійної підготовки.

Структурно розділ побудований як послідовний рух від моделі до умов і методики й загалом створює цілісну логіку «предмет формування → умови формування → шляхи формування». Така архітектура є логічною, методично виваженою і свідчить про наукову зрілість авторки.

У розділі обґрунтовано авторську модель формування психомічних компетентностей майбутніх фахівців, яка ґрунтується на інтеграції теоретичних і практикоорієнтованих підходів та передбачає адаптацію ефективних елементів американського досвіду до умов вітчизняної вищої освіти. Модель вирізняється інтегративністю, водночас вона не є декларативною, а відображає сучасні тенденції освіти.

Організаційно-педагогічні умови – ще один авторський задум, презентований у розділі, які фактично виступають інструментами реалізації моделі. Авторка демонструє розуміння того, що підготовка фахівця залежить не лише від змісту навчання, а великою мірою спирається на освітній контекст, у якому відбувається професійне становлення. Особливо цінним є акцент на міждисциплінарності, практичній спрямованості та розвитку особистісних якостей, що відповідає сучасним викликам.

Окремий підрозділ дисертації присвячено методиці формування психомічних компетентностей, є найбільш прикладним і суттєво увиразнює авторський внесок. Вважаємо, що авторська спроба перевести теоретичні положення у площину освітньої практики, є вдалою і значно підсилює цінність дослідження. Методика подається як система взаємопов'язаних форм і методів, що спрямовані на розвиток як професійних, так і особистісних характеристик майбутнього фахівця.

У *третьому розділі дисертації* авторка переходить від теоретичних положень до конкретних питань модернізації професійної підготовки фахівців досліджуваної категорії у ЗВО США. Фактично розділ спрямований на пошук шляхів оновлення освітнього процесу з урахуванням сучасних соціальних викликів.

Структура розділу є логічною, його зміст побудовано за алгоритмом який унаочнює наступність питань від оновлення змісту підготовки до реформування системи в цілому.

Окрему увагу приділено формуванню метакомпетентностей майбутніх фахівців. Важливо, що авторка підкреслює їх значення для роботи в умовах невизначеності та складних соціальних ситуацій й відповідає сучасним вимогам до підготовки спеціалістів психомічного профілю.

Модернізацію змісту освіти авторка обґрунтовує необхідність оновлення освітніх програм відповідно до актуальних викликів, що є особливо важливим у сучасних умовах. Позитивним є те, що підготовка розглядається як система, що має постійно змінюватися.

Підтримуємо підходи дисертантки до реформування системи професійної підготовки та можливості використання зарубіжного досвіду та погоджуємося із авторською думкою про недоцільність прямого запозичення, натомість важливість його адаптації з урахуванням українських умов.

У цілому третій розділ має практичну спрямованість, містить цінні ідеї щодо модернізації професійної підготовки та логічно продовжує попередні складові дисертації.

Четвертий розділ дисертації присвячений порівняльному аналізу систем професійної підготовки фахівців психологічного профілю в США та Україні та виразно конкретні пропозиції щодо використання зарубіжного досвіду.

Авторка послідовно розкриває особливості освітніх стандартів, організації навчального процесу та практичної підготовки фахівців, що дає змогу сформулювати цілісне уявлення про обидві системи. При цьому увага зосереджується не лише на формальних характеристиках, а й на принципах, які лежать в основі підготовки, що дозволяє глибше зрозуміти причини виявлених відмінностей. Важливим є те, що аналіз здійснювався на основі наперед визначених критеріїв.

У процесі аналізу переконливо показано, що американська система освіти має більш виражену практичну спрямованість, тісно пов'язана з реальними умовами професійної діяльності та орієнтована на формування прикладних компетентностей. Натомість українська система, хоча й має значний теоретичний потенціал, потребує подальшого посилення практичної складової.

Важливою перевагою розділу є те, що авторка не обмежується констатацією відмінностей, а намагається визначити можливості адаптації американського досвіду до українських умов. Підкреслюється, що ефективним може бути лише вибіркоче і обґрунтоване впровадження окремих елементів, а не їх механічне перенесення. Такий підхід свідчить про критичне осмислення матеріалу і врахування національної специфіки.

Разом із тим, у деяких аспектах аналіз має узагальнений характер, зокрема щодо практичних труднощів впровадження запропонованих змін.

П'ятий розділ дисертації має виразну практичну спрямованість, оскільки власне тут авторка висвітлює результати апробації окремих елементів американського досвіду в українських умовах.

У розділі послідовно розкривається процес інтеграції сучасних підходів до професійної підготовки фахівців психологічного профілю, що дозволяє побачити, як теоретичні положення дослідження можуть реалізовуватися в освітній практиці. Авторка демонструє прагнення не лише описати можливості змін, а й перевірити їх ефективність, що значно підсилює практичну цінність роботи.

Особливу увагу приділено впровадженню практикоорієнтованих методів навчання, які сприяють формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців. Важливо, що акцент робиться на розвитку не лише фахових знань, а й

особистісних якостей, необхідних для роботи з людьми в складних соціально-психологічних умовах.

Позитивним є те, що авторка розглядає процес імплементації зарубіжного досвіду як поступовий і адаптивний, враховуючи певною мірою особливості української системи освіти, що дозволяє уникнути спрощеного підходу до запозичення та підкреслює необхідність осмисленого впровадження інновацій. Доведено, що творче використання американського досвіду сприяє модернізації української системи підготовки фахівців психологічного профілю, підвищенню її якості та відповідності сучасним професійним і суспільним викликам.

Узагальнення результатів дисертаційного дослідження засвідчує, що авторкою здійснено комплексний аналіз теорії і практики професійної підготовки фахівців психологічних професій в університетах США, визначено її концептуальні засади, зміст, структуру, провідні тенденції та можливості творчого використання американського досвіду в Україні.

Отримані результати мають належний рівень наукової обґрунтованості, теоретичну значущість і практичну цінність, оскільки можуть бути використані для вдосконалення освітніх програм, посилення практичної складової підготовки та розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Попри безсумнівну наукову і практичну цінність дисертаційного дослідження, окремі його положення мають *дискусійний характер і потребують уточнення або подальшого обґрунтування*.

1. Дискусійним видається підхід до трактування змісту поняття «психологічні професії», оскільки у дослідженні воно інтерпретується як узагальнювальна категорія, що охоплює широкий спектр спеціальностей різного професійного спрямування. І хоча у тексті дисертантка торкається цього питання, воно потребує додаткового теоретичного обґрунтування та більш чіткої операціоналізації системи критеріїв і ознак, що доводять правомірність віднесення певної професії до зазначеної групи, що дозволило б уникнути розмитості меж поняття та підвищити його наукову визначеність.
2. У роботі простежується порушення логіки наукового викладу матеріалу, що виявляється у непослідовності подання аналітичного та інтегративного компонентів дослідження. Зокрема, після здійснення теоретичного аналізу у першому розділі авторка переходить до побудови моделі та обґрунтування педагогічних умов, тоді як у подальшому знову повертається до аналізу досвіду США. Така композиція не повною мірою відповідає логіці наукового пізнання та ускладнює цілісне сприйняття результатів дослідження.
3. Дискусійність викликає використання ключових категорій дослідження, зокрема співвідношення понять «психологічні компетентності» та «професійна готовність». Так, у завданнях дослідження акцент зроблено на професійній готовності майбутніх фахівців (через визначення її

критеріїв, компонентів і рівнів сформованості), що фактично передбачає її подальше оцінювання як результату підготовки. Водночас при побудові педагогічної моделі основна увага зосереджена на формуванні психологічних компетентностей як ключового результату освітнього процесу.

4. Потребує уточнення питання доцільності визначення та вимірювання рівнів сформованості професійної готовності майбутніх фахівців психологічного профілю, заявленого у завданнях дослідження. У роботі представлено критерії, компоненти та рівні готовності, однак не подано чітко визначеного інструментарію їх емпіричної перевірки, а також відсутні узагальнені результати діагностики, що не дає змоги встановити факт її практичного вимірювання. Водночас, з огляду на виразний порівняльно-педагогічний характер дослідження, експериментальна складова не є обов'язковою. У такому контексті постає питання доцільності включення завдання, пов'язаного з визначенням рівнів готовності, якщо воно не забезпечене належною емпіричною реалізацією та не повною мірою узгоджується з методологічною логікою дослідження.
5. Не завжди коректним видається характер формулювання висновків до розділів дисертації. Так висновки до 1 розділу є надмірно розлогими, містять значний обсяг описового матеріалу і не повною мірою виконують аналітико-узагальнювальну функцію. Аналогічна тенденція простежується й у висновках до інших розділів. Доцільно було би зробити їх більш лаконічними, структурованими та орієнтованими на відображення саме авторських результатів дослідження.
6. Апробація американського досвіду, представлена у п'ятому розділі, переважно висвітлюється як опис окремих напрямів упровадження, тоді як концептуально важливо було б чіткіше показати його як систему адаптації, із визначенням меж перенесення зарубіжних практик, критеріїв їх добору та механізмів узгодження з українським освітнім контекстом.

Висловлені зауваження та поставлені запитання мають переважно дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційного дослідження відображено у 44 наукових і навчально-методичних публікаціях. Із них 27 безпосередньо висвітлюють основні наукові результати дисертації, зокрема 20 статей у фахових виданнях України, 4 статті у виданнях, індексованих у Scopus і Web of Science, та 3 розділи у колективних монографіях. Ще 17 публікацій відображають апробацію та розвиток ідей дослідження і включають навчально-методичний посібник, матеріали міжнародних і всеукраїнських конференцій, а також статті у зарубіжних наукових виданнях, що засвідчує належний рівень наукової апробації та міжнародної інтеграції результатів.

На основі аналізу змісту публікацій А. С. Долинної можна констатувати, що основні наукові положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті дослідження, достатньо повно відображені у друкованих працях.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Структура, зміст і висновки реферату повною мірою відображають основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено українською мовою. Її структура та стиль викладу відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації не виявлено текстових запозичень без належних посилань на джерела.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Теорія і практика професійної підготовки фахівців психономічних професій в університетах США» є самостійною, завершеною науковою працею, виконаною на належному науковому рівні, та відповідає вимогам пунктів 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» (із змінами), а її автор, Долинна Анна Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік НАПН України),
директор Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

Лариса ЛУК'ЯНОВА

